

M i n n e n
o c h u p p l e v e l s e r
u n d e r a f r i k a t i d e n
1 9 3 8 - 1 9 4 5

ANM till Karin Zetterlunds Minnen och upplevelser. . .

- Sid 1 Ytterligare tre av kamraterna vid Bilolo...^u Det var David Johansson, Walter Olsson samt Emma Svensson som avled av sjukdomen 1942. De övriga två återvann hälsan efter behandling.
- Sid 4 "...en nyss utkommen kamrat...", det var Yngve Ydreborg
- Sid 6 "...hon var svensk barnmorska...", det är fråga om Karin Göransson (Gustafsson)
- Sid 15 "...sju stycken nya kamrater...", de var följande: Stig Axelsson, Wenzel Ericsson, Walfrid Mjörnell, Svea Blom, Ragnhild Fransson, Linnéa Larsson och Gurli Sjöstrand.
- Sid 17 "En familj av våra kamrater...", nämligen Aron och Elin ~~Svensson~~ Svensson.
- Sid 28 "...en grupp kamrater skulle komma från Sverige...", och dessa var: Henning och Elsa Karlsson, John och Ellen Hilberth, Yngve och Elsa Ydreborg, John och Ingrid Ström, Carin Larsson och Anna-Greta Lundberg (Ericsson).

Dessa tillägg är gjorda på begäran.

Några minnen nedtecknade av missionär
Karin Zetterlund

Några minnesbilder från våra år i Afrika

Den andra oktober 1938 firades bröllop i baptistkapellet i Åsbro mellan Gösta Zetterlund och Karin Söderberg, efter flera års trolovning.

På den tiden måste man vänta med bröllopet tills utbildning m.m. var färdig.

Gösta hade rest ut till Afrika första gången i jan. 1934, till den del som då var fransk koloni och kallades Franska Ekvatorialafrika. År 1936 befanns han ha råkat ut för den svåra sjukdom, som nästan utplånade befolkningen i delar av det tropiska Afrika, tropisk sömnsjuka. Den sprides av en fluga, en art som håller till vid fuktiga ställen.

Gösta hade då arbetat en tid på missionsstationen Bilolo, där sömnsjukan svårt härjade. Ytterligare tre av kamraterna vid Bilolo drabbades av samma sjukdom för den ena med dödlig utgång, innan stationen till slut måste stängas. Då fanns där en livskraftig kristen församling, som överlevde farsoten och utvecklades vidare under ledning av nationella arbetare.

Alltnog, Gösta kom under läkarbehandling, först hos en amerikansk läkare i Kamerun, sedan blev det hemresa i aug. 1936 samt fortsatt behandling av svensk läkare med erfarenhet av tropiska sjukdomar.

År 1938 ansågs han vara frisk och färdig för ny utresa. Jag hade ägnat större delen av år 1937 till språkstudier i Paris och där passerat två examina, med två granna diplom som resultat.

Så blev det bröllop. Missionens ordförande Algot Ahlbäck vigde oss, kapellet var av vänliga händer smyckat med höstens alla färggranna dalior.

Det var en oviss och orolig vecka, den före vårt bröllop. Inte nog med att Nazi-Tyskland hade börjat visa sitt verkliga ansikte, med den fruktansvärda s.k. kristallnatten som följde. Europa stod vid randen av ett krig. Detta undgicks den hösten därigenom att England och Frankrike böjde sig för Tysklands krav, vid det kända fördraget i

München . Efter den eftergiften förklarade Englands Chamberlain trosvisst: Aldrig mera krig. Annat blev han så småningom varse.

Vi kunde emellertid dra en lättnadens suck och ägna oss åt förberedelserna för vår utresa.

Så startade vi någon gång i mitten av november. Först med färja till Sassnitz, så med tåg till Hamburg genom ett krigsrustat Tyskland. Över allt anslag att judar ej var önskvärda. Man kastade snabba blickar på Gösta , som på den tiden var alldeles svarthårig och egentligen inte såg svensk ut. Uppgifterna i våra pass var visst tillfredsställande, så vi kom ombord på "Wahehe" utan komplikationer.

I vårt sällskap hade vi en kamrat, Leonard Sundqvist, som också reste ut för första gången. Hans blivande fru skulle komma senare.

Vår båt var en tysk 6000:tonnare, kombinerad last och passagerarbåt, som skulle angöra hamnar utmed Afrikas kust, lossa och lasta gods och passagerare.

Resan blev i sin första del ett inferno, vi råkadde in i en storm, som jag tio år senare hördes nämnas som en av de svåraste på senare tider. Att ta sig ur slafen var ej att tänka på, om jag rätt än hade orkat. Utanför hytten i korridoren, forsade vatten, vågorna slog in överallt, ingen beräknad tidtabell kunde hållas.

Neremot Kanarieöarna började livet återvända i den sjösjukemariterade kroppen.

Solen sken, havet hade stillnat, vågorna glittrade--- och mat började kännas som något man kunde äta.

Vi gick i land en stund i Santa Cruz på Teneriffa. Bedövande vackert ---före turismens tid. Vi gjorde ett uppehåll i Las Palmas, Gran Canaria.

Då, en smutsig håla full av kryllande ungar.

Den sedan så berömda stranden Las Canters låg då öde och tom, till intet nyttig.

"Wahehe" fortsatte ner utefter afrikanska kusten, lossade styckegods av det mest skiftande slag och lastade in exotiska ting. Ibland blev nedre däck fullt av en brokig skara av larmande infödingar som fraktades från en hamn till en annan, förmodligen förflyttning av arbetskraft. I en och annan

hamn lade vi till vid kaj, på andra ställen skedde lossning och lastning på redde, med hjälp av pråmar. Både folk och få hissades i korgar från däck ned i en guppande pråm.

"Wahehe" hade tysk besättning, jag fick goda tillfällen att gräva fram min skoltyska. Franskan hade jag ingen användning för på den färden. Småningom, strax före jul, kom vi till Douala i Kamerun, där slutade vår sjöresa. Godset skulle ej kunna lossas förän om ett par dagar, inget att göra åt den saken.

Vad som vållade en del diskussion var en kartong med hårdrökta charkuterivaror, beställda från Sverige av kamraterna i Afrika. Den kartongen hade fraktats i båtens kylrum, men nu var det ingen av besättningen som hade sett den eller visste var den fanns, vi bönade och bad och trätte så gott det gick på fyra språk: svenska, tyska, engelska, och franska, och sist--efter ihärdigt tjat fick vi någon att söka ordentligt, och vår korvkartong kom upp i dagsljuset.

Sedan vi sövit en natt på ett hotell i Douala tog vi det lilla tåget upp till Yaounde, huvudstaden i Kamerun, där vi visste att våra kamrater väntade oss med missionens lastbil för att ta oss vidare in i landet. Vårt bagage skulle komma en annan dag-- tåget gick ej mer än varannan dag.

Hur vi firade vår julafton har jag skrivit om på annan plats.

Någon dag efter jul kom vårt gods mycket riktigt, sedan det stuvats ombord på lastflaket sattes kurs mot Gamboula. Det var våra kamrater Ingrid och John Ström, som kom och mötte oss, båda är döda sedan flera år.

På färden mot Gamboula övernattade vi i ett passage-hus i en by. Passagehusen var på den tiden ett lerhus, vanligtvis utan fönster och med en bastmatta till dörr. Naturligtvis jordgolv, och det gällde att på kvällen se till att skor m.m. var ordentligt uppställda på en plåtkoffert eller upphängda i campingsängens stålstativ. Eljest riskerade man att på morgonen finna förnödenheterna överbyggda och konsumerade av termiter. Sådana fanns överallt i marken och var ej sena att ta för

sig av allt som gick att tugga. Grästaket utgjorde bra skydd mot solen, men det var alls inte pålitligt mot regn. Det hade Gösta fått erfara några år tidigare, då han jämte en nyss utkommen kamrat råkade ut för en nattlig, tropisk regnstorm, som vräkte av taket på hyddan, så regnet forsade ner över bäddar och allt. Tilläggas bör, att kamraten led av s.k. nattblindhet, varför Gösta först av allt måste placera honom i ett någorlunda skyddat hörn innan bärgningen av tillhörigheterna kunde ske. Nämda kamrat blev en utmärkt missionär, mycket språkbegåvad, m.a.ord: han fungerade utmärkt, utom i mörker. X

Vår resa gick dock utan äventyrligheter. Färjorna över floderna fungerade, vilket ej alltid var fallet, och i sinom tid mottogs vi av kamraterna på Gamboula.

Vi var placerade på Carnot, men innan vi drog vidare inföll en söndag, och jag fick vara med om min första gudstjänst. Så väl hade jag fått den beskrivelsen i förväg, att den i stort motsvarade mina föreställningar om hur en afrikansk gudstjänst ter sig.

Jag kände mig som hemma och stortrivdes från första stund.

Vi for upp till Carnot, c:a 18 mil från Gamboula, och lämpade av vårt pick och pack, vi skulle ju sätta bo, bevars! Sen for vi till Bania till årskonferensen. Den blev det året ganska pinsam: en av kamraterna hade grovt misskött sig och måste skiljas från sin uppgift. Eljest var allt harmoniskt och fint, stor arbetsvilja och ansvars känsla präglade alla beslut, minns jag.

Återkomna till Carnot packade vi upp en del av vårt medhavda förråd av husgeråd och lite sängkläder m.m. Vi skulle den första tiden bo i något som skämtsamt kallades "slottet". Det var en lerhydda, som när den var nykonstruerad väl hade gjort tjänst som bostad. Gustav Eriksson hade byggt den några år tidigare till pionjärbostad åt sig och sin "Lilla Rut", när de kom för att röja och plantera för en ny missionstation. Nu hade "slottet" hunnit tagas i besittning av åtskilliga invånare av skilda slag.

Uppe under taknocken, som bar upp grästaket, häng-

de en del getingbon, i väggarna vandrade termiterna, på nätterna hördes ett oavbrutet rassel och prassel från taket av alla de sorter av insekter och smådjur, som installerat sig där.

En kväll öppnades liksom kratrar i golvet, och upp välldes myriader av myror, somliga bevingade, de flesta utan vingar. Det var hyresgästerna under jord som svärmade upp genom jordgolvet. Vi sopade upp skyffel efter skyffel och bar ut, fler välde fram i till synes osinlig ström. De bevingade gav sig ut på flygtur och hamnade på våra nätfönster.

Tillkallade svarta vänner åt upp dem illa kvickt, det var tydligen synnerligen användbar mat.

Småningom tröttnade vi på den meningslösa kampen mot inkräktarna, vi gick till sängs i våra tält-sängar och sov gott till morgonen. Då fanns ej ett levande kryp kvar av invasionen, endast några hål i golvet.

Ett stort problem var att kunna skydda matvaror mot alla insekter, som ville dela håvorna med oss.

Vi hade ett rangligt skåp med metallnät omkring, skåpets fötter ställdes i tomma konservburkar, fyllda med fotogen.

Jag hängde en gardinstump runt skåpet för att skydda mot det allestädes närvarande torrtidsdammet. Om en flik av förhänget aldrig så litet snuddade vid väggen ---strax fann myrorna en bro att ta sig in till det begärliga innehållet.

Vi hade några paket svenskt bitsocker travade på en hylla, en dag var samtliga paket fulla av små, små röda myror, som funnit en otroligt smal väg in till sitt skaffereri. Det blev att öppna varje paket och blåsa ren varje sockerbit. Lämnades dörren öppen till matskåpet någon stund var där alltid någon kackerlacka, som tog sig in för att söka något ätligt.

Jag trivdes utmärkt, trots allt. Som väl är har jag aldrig varit rädd för kryp, det måste vara en plåga för sådana som måste övervinna sådant ibehag för att finna sig tillrätta.

Vårt möblemang var av enklaste slag, några packlådor o.s.v. Köket var en hydda på gården, bastmatteväggar och grästak, men med en ordentlig Hus-

kvarnaspis. Dessutom en arbetsbänk och en vattentunna --ett tomt bensinfat. I tunnan skulle alltid finnas vatten, en äldre skolpojke hade till uppgift att ombesörja den detaljen.

Han finansierade på det sättet delvis sitt uppehälle för att kunna få gå i skolan. Att bära vatten var just inget latmansgöra, det skulle hämtas vid vattentäkten nere i dalen en bra bit bort. Men där fanns alltid vatten, rent vatten som sipprade fram ur en kulle, trots detta koktes allt vårt dricksvatten, risken för tarmparasiter förelåg alltid.

Det kunde uppstå livliga meningsutbyten ibland mellan vattenbäraren och pojken som skulle sköta vår disk: "vattenpojken" ansåg att man kunde diska i betydligt mindre vattenmängd, "Monsieur et Madame" kunde nog tvätta sig i mindre handfat också.

På stationen fanns vid den här tiden ett par tegelhus med cementgolv byggda. I det ena bodde den familj, som vi skulle ersätta när de skulle återvända till Sverige fram på våren. I det andra var inrymt ett rum till bostad för en ensam dam, hon var svensk barnmorska och arbetade med sjukvård och förlösningssvård ute i byarna runt omkring. I en del av det hus, där hon bodde, fanns missionens lilla tryckpress, som Gösta skulle sköta. Han hade under sverigevistelsen gått som praktikant i tryckeri och bokbinderi. Han fick omedelbart börja med sitt jobb, och dessutom hjälpa till med bygge av en kyrka, som höll på att uppföras. Där fanns redan en ler- och gräskyrka, som nu höll på att falla samman, f.ö. var den svårt infekterad av sandloppor, något som var oundvikligt på jordgolv, där de svartas loppinfekterade fötter släppt ifrån sig tusentals ägg, som sedan utvecklades till nya loppor som kröp in i nya fötter.

Jag sattes omedelbart att övervaka en alfabetiseringsklass, samtidigt som jag själv lärde mig stamspråket. Till hjälp i köket fick vi en "boy", som hade behövt åtskillig tillsyn för att fungera någorlunda med de vitas besynnerliga vanor.

Han hade gått i skola något år och kunde hjälpligt läsa och skriva, men någon insikt i vad som hörde till vår matlagning hade han inte. Några

ord franska kunde han, en av skolpojckarna kunde lite mer, så han kunde hjälpa mig tolka lite grann, och så fick vi försöka hjälpas åt att förstå varann. Jag brukade försöka preparera för lunchen innan jag gick ut till min skolklass på morgnarna, men ofta undrade man nog om det skulle bli något ätbart av våra ansträngningar. Jag var ju själv alldeles ovan vid att tillreda mat av de råvaror man hade till hands.

På den tiden fanns ännu mjöl och torrmjöl och konserverburkar att tillgå, det blev andra tider när kriget kom. Kokött kunde vi få köpa på torget, men det var rätt knepigt att tillreda det sega, färska köttet så det blev smakligt. Då och då fick man köpa en mager höna, eller rättare byta mot en tygbit eller en klänning eller något annat begärligt.

En hel del fruktträd hade planterats på vårt område, men inget träd hade ännu hunnit börja bära frukt, utom papaya, som växer kvickt och ger avkastning tidigt.

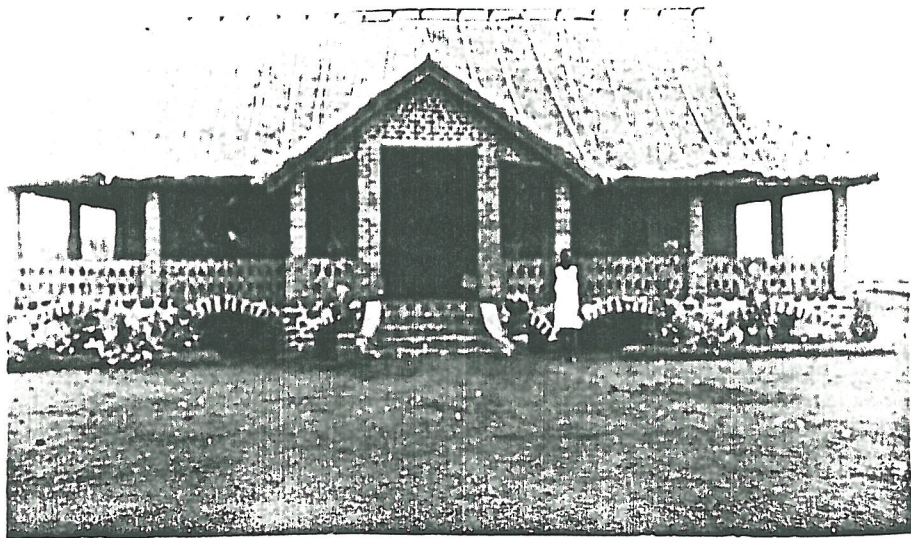
Det rådde torrtid, och inte mycket i grönsaksväg stod att uppbringa, endast sötpotatis, varför matsedeln blev tämligen enahanda. När det sedan började regna framåt sommaren kunde man plantera bönor och tomater och spenat, och då blev det strax bättre med variationen.

En dag hade jag bakat ut en bulldeg innan jag gick till mitt jobb, boyen viste hur man gräddar bröd och jag tyckte mig ha gjort klart för honom, att han skulle grädda baket när det var färdigjäst.

När jag vid middagstid återkom till köket stod bullarna på sin plåt i ett hörn och luktade surt, förjäst, lång väg. I spiseln fanns ingen eld, i köket ingen boy, i vedutrymmet ingen ved. Medan jag grunnade på vad som kunde ha hänt fick jag se Zola, så hette vår "kock", komma travande ur buskskogen med långa steg och med vedkorgen på huvudet.

Saken var hur enkel som helst: när det var dags att sätta brödet i ugnen hade han upptäckt att ingen ved fanns hemma. Alltså var det bara att gå för att söka reda på något bränsle.

Nu hör det till saken att det var hans uppgift att se till att det fanns ved hemma, vilket han al-

drig befattat sig med hemma i byn, där det var kvinnornas sak att skaffa hem ved.

Alltnog, vi överlevde, och småningom lärde jag mig det språk som talades, jag fick större insikt i hur man anpassar sig till nya seder, jag blev god vän med det folk vi kommit att undervisa, fast nog blev jag trött den där första tiden, innan kroppen hunnit anpassa sig till det nya klimatet och till att tåla den dagliga dosen kinin man måste ta för att förebygga den allestädes närvarande malarian.

Jag minns jag fick kliande utslag, kininreaktion, de första månaderna. Sådana symptom försvann dock, och jag tålde sedan kininet utmärkt.

Småningom upptäcktes att en ny familjemedlem var på tillväxt, och det frestade också på krafterna.

Allting förlöpte dock normalt.

I april reste våra kamrater Eckervall hem till Sverige, med en späd liten dotter, och vi fick lämna vårt "slott" och installera oss i ett ordentligt murat hus med cementgolv, och det var en underbar känsla. En sak hade varit bra med lerhuset, det hade tjockt grästak och var följaktligen rätt svalt.

Det nya, fina vi kom till hade plåttak och kunde bli odrägligt hett. Nu kunde vi packa upp de småsaker som tavlor etc. vi haft med hemifrån, jag hängde upp snygga gardiner, och rätt skapliga möbler fick vi överta efter den familj, som reste hem. Köket hade ävenledes cementgolv och ett bord och ett skafferier, så nu bodde vi som herrskap. Kylskåp o.dyl. fanns ju inte, men jag hade en konserveringsapparat med en del burkar i bagaget, och den kom väl till pass, när man fick tag på en köttbit, som var för stor att konsumera med ens, f.ö. fick man konservera med salt, som man gjorde i gamla tider härhemma.

Det vatten vi kokade till dricksvatten var aldrig någonsin kallt, men man vande sig vid att dricka ljummet vatten, och nyttigt var det säkerligen. Huvudsaken var att man fick i sig det kvantum vätska man behövde i värmen.

Ett minne står tydligt för mig från den här första tiden. En eftermiddag hördes upphetsade rop från våra svarta vänner: De kommer, de kommer! samtidigt pekade man på ett violett moln, som avtecknade sig

mot kullarna i söder. Allt arbete avstannade på stationen, gubbarna som höll på att lägga tak på kyrkan kom ned och ställde sig att titta, alla kvinnor skyndade in i sina hyddor och kom ut med allt de ägde av korgar och lergrytor och säckar av bastmattor. Ingen av oss förstod vad de såg efter och väntade på, det var ett för oss obekant ord de använde.

Molnet kom närmare, och snart var luften förmörkad av miljardier gräshoppor, som slog sig ner överallt.

Man kunde ej ta ett steg utan att vada i en levande massa av bevingade varelser, som kastade sig över den lilla grönska, som nu under torrtiden ännu fanns på vårt område. För de infödda var det en underbar välsignelse. Så mycket rar mat! Det samlades gräshoppor i alla tillgängliga tänkbara och otänkbara pytsar och påsar, allt som kunde stängas till med någon form av lock. Det gälde att vara rask och uppfinningsrik: vi såg en mamma, som resolut parkerade sin fyra-femåring sittande som lock ovanpå en rätt stor lerkruka, att flygfäna kravlade i rumpan på den lille bekom honom inget.

Huvudsaken man fick ihop så mycket av håvorna som möjligt, innan molnet till vår stora lättnad lyfte igen. Man kunde ej se att det förminskats något trots den intensiva jakten, men vår tomt såg tämligen härjad ut.

Nu vidtog ett brådskande arbete med att rensa fångsten, d.v.s. rycka ben och vingar av dessa flygfän så de inte skulle kunna ge sig iväg.

Så rostades de över elden, breddes ut i solen, kokades i vatten --- eller helt enkelt åts som de var.

Säkerligen var det ett gott och näringsrikt tillskott till den vanliga, tämligen enahanda maten.

Jag smakade aldrig på läckerheterna, jag var för nykommen och full av fördomar inför det icke-europeiska sättet att livnära sig. Andra kamrater har prövat läckerheterna ifråga och säger att det påminner om böckling i smaken.

Det var enda gången under alla åren vi fick vara med om en sådan upplevelse. Någon gång senare såg vi det karakteristiska molnet, men då slog det ner några kilometer längre bort. Alla våra svarta försvann dock, stationen låg öde och tom på folk ing-

en boy kom till köket, inga arbetare till bygget, inga barn till skolan. Viktigare saker hände.

När vi berättade den bibliska historien om Egyptens sju plågor rönt det alls ingen förståelse att gräshoppsvärmarna räknades som en hemsökelse. Så mycket rar mat!

Jag hade inte varit många dagar på stationen förän jag sattet att övervaka en alfabetiseringsklass.

Det fanns ytterst lite att tillgå i litteraturväg på det språk som talades. Före våra kamraters ankomst till provinsen något tiotal år tidigare saknades skriftspråk helt.

Det officiella språket, det administrativa, var förstås franska, men vi gick in för att lära folkets språk och åstadkomma ett skriftspråk. Ännu fanns ingen abc-bok utarbetad, endast en kortfattad biblisk historia samt en liten sångbok och några lättare bibeldelar. Vi hade Markus evangelium som lärobok. Våra förfäder lärde sig ofta att läsa ur postilla och psalmbok, och det gick tydligen. I gruppen på ett tjugutal barn i olika åldrar fanns en pojke, som kunde lite franska, och via honom kunde jag kommunicera med de övriga, och det rätt snabbt att vänja sig vid och plocka upp barnens språk. Vårre var att förstå och förklara abstrakta begrepp. Det tog flera år, särskilt som sådana ord ibland till synes saknades och istället uttrycktes med bildspråk eller omskrivningar.

Sådant lär man sig inte förrän man liksom kan lyssna sig till innebörden bakom orden.

Alltnog, jag satt ute under ett mangoträd och lyssnade och kontrollerade att m---i-- blev mi=jag, m---e blev me=du o.s.v. Samtidigt lärde jag mig själv, det var vissa svårigheter att få uppmärksamhet i skaran, det här var något för dem alldeles nytt, ingen i byn kunde läsa och skriva, men alla hade klart för sig att det var nyttigt att kunna.

Vid varje termins början anmälde sig massor av nybörjare. Småningom tunnades skaran ut, när man upptäckte att det var inte gjort i en handvändning att lära det där besynnerliga. De som fortsatte blev ofta duktiga, fortsatte i franskskolan,

när den kommit igång, många av våra elever gick senare in i statligt och annat arbete, förutom de som utbildades till lärare i missionens skolor.

Så snart en grabb hade lärt sig de första grunderna fick han börja hjälpa till med att undervisa de andra. Klasserna var för hopplöst stora för att en enda person skulle orka med dem. Vid en termins början kom 90 st. nybörjare, kannibalättlingar sedan två generationer tillbaka. Hade man tur kunde man få veta vilken del av människokroppen som ansågs läckrast--- enligt farfars utsago.

Sådant tal tystades genast ner av de andra kamraterna, de som hade klart för sig att det numera var av de vita förbjudet, att man på hävdvunnet sätt åt sina dödade fiender.

Svårast var att få flickorna att fortsätta i skolan. Boklig kunskap ansågs onödigt för dem. Rätt snart togs de av föräldrarna ur skolan för att passa något småsyskon eller hjälpa till på annat sätt.

Det var knepigt att bestämma ett barns ålder. När de var födda visste de inte alls, möjligen visste någon av de äldre hur många "gräs"-år det hade förflutit sedan lillebror kom till världen. enligt de statliga förordningarna fick vi ej ta emot tonåringar, de skulle anses arbetsföra och syssla med något försörjningsarbete.

Det var inte lätt att avvisa dessa kunskapstörstande pojkar, vi löste problemet så att de fick arbeta med varjehanda på stationen: plantering, byggenkap, renhållning m.m.-- på halvtid, och så fick de undervisning några timmar per dag, samtidigt som de tjänade en slant och registrerades som anställda arbetare. Jag minns att en dag kom en grann, storväxt yngling i tonåren och förklarade glatt att han var kommen för att lära läsa och skriva och räkna. Han var en av sönerna till en storhövding i en by c:a nio mil utåt landsbygden. På förfrågan om han hade någon att bo hos, så förklarade han att han hade vänner i arbetarbyn. De svarta är ofattbart gästfria, när det gäller folk av samma stam eller klan.

Nåväl, vi hade just då ingen som kunde hämta vatten till tunnan i köket, han fick anställning som

vattenbärare. Ingen av mina elever kunde tävla med honom, när det gällde att snabbt inhämta kunskaper.

Tydligen var han välnärd sedan barndomen, och intelligent utöver det vanliga. Under-och felnäring var eljest ofta orsaken till att många barn stod på låg intelligensnivå.

När vår Gomtoa varit hos oss några veckor kom en dag en flicka travande och presenterades som hans fru! Var det unga paret fick sin bostad fick jag aldrig reda på, inte heller hur de klarade sin försörjning. Hans lilla lön som vattenbärare räckte ej långt. På något vis klarade de matfrågan, kläder till henne bestod i en färsk lövruska fram och bak per dag, ett par byxor sydde jag ihop åt honom och en skjorta fanns väl i vårt sverigebagage.

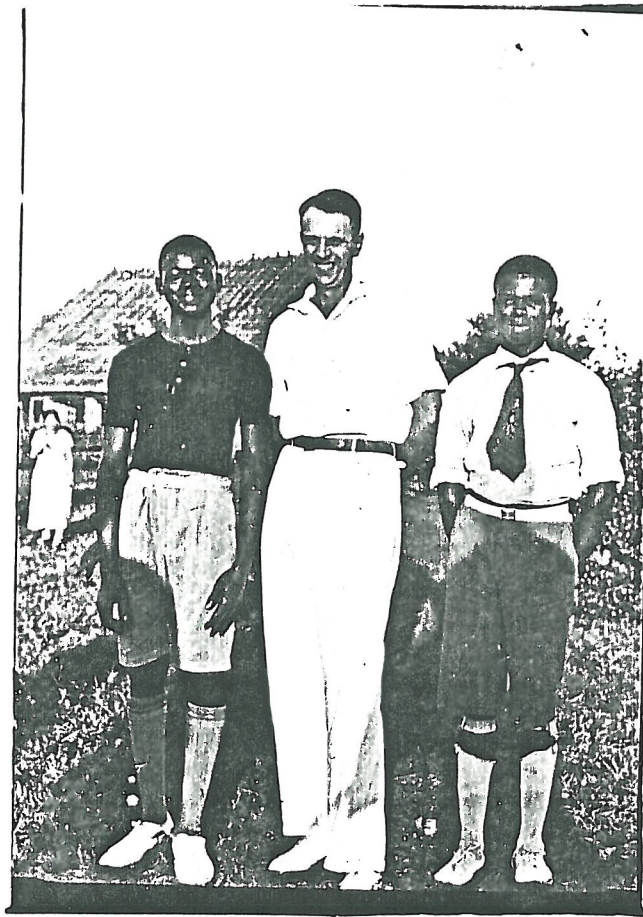
En gång frågade jag honom om han inte skulle efterträda sin far, som tillika med hövdingeämbetet var distriktets fetish- medicinman. Gomtoa log sitt öppna, breda leende och förklarade: Sånt gammalt skrock vill jag inte vara med om.

Det är mycket, mycket hårt att bli invigd i de gamles hemliga riter. Jag minns nu inte vad det blev av den här pojken, säkert kom han att anställas av någon affärsman, som behövde en rapp medhjälpare.

Missionen hade en liten tryckpress, som Gösta skötte. Det här första året var en ny upplaga av vår lilla sångbok under tryckning. Jag sattes att korrekturläsa de nytryckta sidorna, allt eftersom de var färdiga för granskning. Jag kunde ju ej språket, förstod ej vad jag läste, men jag skulle kolla att det nytryckta stämde med den förlaga, som fanns.

Det blev sorgligt nog åtskilliga fel, som undgick mitt öga. Naturligtvis borde någon erfaren språk-människa ha skött den detaljen, men vår äldre kvinnliga kamrat hade massor av andra uppgifter att sköta. Och nog var det nyttigt för min språk-träning.

Äntligen tog torrtiden slut, regnen började komma och som genom ett trollslag blev allt grönt, luften var lättare att andas, himlen var klar och blå mellan regnskurarna. Vi kunde plantera grönsaker i vår lilla trädgård, och skolbarnen hade gått på fe-

rier. Jag minns att vi föreslog en resa till Gambo-
ula den här sommaren.

Där fanns frukt i massor, härligt! Så fick man
möta de kamrater som fanns där, vilket uppskattades!

Det kunde bli ganska enahanda ibland att nötas mot
varandra, samma människor dag ut och dag in. Och
värre skulle det bli, men det visste vi ej då.

Vid den här tiden fungerade postgången normalt,
d.v.s. vi fick sverigepost ett par gånger per månad,
brev och tidningar. Då och då kom varusändningar med
sådant som man beställt hemifrån, och så gick det då
och då en bil till Yaounde i Camerun, och där fanns
en hel del att köpa, om man noggrant skrev upp vad
man önskade. Jag föreställer mig att det nog var
rätt knepigt ibland för den som skulle söka anskaffa
vad som stod på de olika önskelistorna.

Allt gick sin gilla gång, jag sydde småkläder på
lediga stunder, och den väntade hade börjat ge sig
tillkänna med livliga sparkar.

Vi hörde väl ryktas om oroligheter hemma i Euro-
pa, men när det hade varit så nära ett krigsutbrott
i sept. året förut, så skulle det väl lugna sig den
här gången också. Vi fäste oss ej så mycket för de
vaga ryktena. Men så---natten till den första sep-
tember, så vitt jag minns rätt, väcktes vi kl. två
på natten av hårda bultningar på vår dörr.

Utanför stod den franske kommandanten och den
franske läkaren på den närbelägna stadsposten och
förkunnade: Frankrike mobiliserar, krig i Europa,
ni är utlänningar, alla era vapen konfiskeras!

Gösta fick lämna ifrån sig sin jaktbössa, det
enda vapen vi ägde. I övrigt kan sägas, att vi all-
tid bemöttes artigt och korrekt av fransmännen.

Vi var ju ej indragna i kriget, men likväl ej
franska undersåtar. Så hade det då startat, Europas
vanvett. Gösta och vår kvinnliga kamrat sov ej
mer den natten, jag gick till sängs omedelbart och
sov gott till morgonen. Ungdomstidens underbara för-
måga att sova!

Det blev inte så stora förändringar i kolonien
till att börja med. Några fransmän, plantageägare
eller affärsmän, mobiliserades och försvann. Deras
resp. svärta fruar med barn försvann hem till sina

hembyar. Lite oro var det bland de svarta till en början, men det lade sig snart.

Vi fick ransoneringskort, färggranna tryckta saker, som berättigade oss att köpa vissa förnödenheter. Jag minns att vi aldrig någonsin hade användning för dem. Fanns det något att köpa, så fick man det utan kort, fanns inga varor att tillgå hjälpte det ej stort med de granna korten. De första månaderna fungerade såväl post som andra kommunikationer, vi fick order att skriva våra brev på något av de större språken, ej svenska, för censurens skull. Det gick emellertid under den här tiden att skriva svenska, som förut.

Men så kom våren 1940. Danmark och Norge ockuperades, sedan Frankrike.

Rätt snart bildades La France Libre med de Gaulle som chef. Plötsligt var det strid mellan fransmännen, somliga ville vara kvar under den gamla regimen, andra, majoriteten, ville ansluta sig till de Gaulles regim. Efter en del vapenskrammel blev det de senare som tog överhanden, och vi fann oss lyda under Det Fria Frankrike, vars regering fanns i London. Vi berördes ej av de interna striderna, men de svarta blev rädda till en början och försvann till sina hembyar. De återkom dock snart.

Alltnog---innan detta hände hade vår lilla pojke kommit till världen. Allt gick bra, den kvinnliga kamraten på stationen var utbildad barnmorska, jag hade läst hela hennes utbildningsmaterial och kände till gången i det hela och var aldrig det minsta orolig.

Nu har ännu en kvinnlig kamrat anlant till vår hjälp, förflyttad från en annan station. Det lilla vita barnet blev vederbörligen beskådat av svarta mammor.

En dag stod den statliga sjukvårdarens fyra fru- ar på verandan för att få en titt på den vita ungen.

Efteråt hade de sagt till vår kökspojke: det var nog ett vackert barn---men han hade ju inget hår!

Alla små svarta barn föds med tjockt svart krull, Jan-Olov hade inte många fjun. När han blev tillräckligt stor för att börja kravla omkring fick han

en svart pojke, Sidde, som "barnflicka". Jan-Olov gjorde sitt bästa för att tyrannisera sin övervakare, på barns vis. De svarta är mycket glada åt barn och gladdes storligen med oss.

Jag hade stigit i deras aktning, när jag hade fött ett välskapat barn. Det arbete jag i övrigt ägnade mig åt värderades inte lika högt, som kvinnoarbete betraktat.

Sedan vi skilts från Frankrike, som ju f.ö. var under den tyska stöveln, var det ej längre någon ordning på postgången. På våren 1940 hade en grupp om sju stycken nya kamrater lyckats ta sig igenom spärrar och kontroller och anlände från Sverige med den sista sändningen av förnödenheter. Sedan var det stopp. Ingen kunde resa ut eller hem, då och då kunde ett brev hitta fram i endera riktningen, men för det mesta kom breven i retur. Ibland hade de varit i något arabland, det framgick av censurstämpeln, ibland hade de varit ända uppe i England, men återsändes med stämpeln: No way. Någon gång kunde en tidning hitta ut till någon station, den sändes runt och lästes sönder.

Genom någon portugisisk affärsman fick vi köpa en batteriradio, vi fick in Rom och England och en afrikansk sändare, och då hade vi lite nyheter en tid.

Men så tog batterierna slut, inga nya fanns att tillgå, och så var den glädjen all.

I belgiska Kongo stencilerades en sorts tidning med de huvudsakliga krigs nyheterna, men något från Sverige fanns ju aldrig med där. Vi fick de bladen oss tillsända någon gång per månad, och det var ju bättre än ingenting.

Vårt närmaste konsulat fanns i Pretoria, Sydafrika. Därifrån kom någon gång då och då ett stencilerat blad med lite allmänna, helt neutrala nyheter från Sverige, allt givitvis censurerat. På det sättet fick vi reda på olyckan vid Armasjärvi, och någon prinsessas födelse.

En jul hade de våra sänt hälsningar per radio till oss genom den service radiotjänst tillhandahöll: hälsningar till utlandssvenskar. Naturligtvis hade vi ingen vetskap om den hälsningen, men den hade uppfattats av våra vänner på missionsförbundets

fält i Brazzaville, fram på våren kom ett brev från en av kamraterna därnere som vidarebefordrade den hälsningen till oss.

Men bankväsendet fungerade, till vår stora lycka. Under alla år fick vi regelbundet pengar hemifrån, aldrig privat, naturligtvis, men vad som skulle gå genom missionsorganisationens förmedling. Alla missionärer är vana vid att leva sparsamt, och vissa tider fanns just ingenting att köpa, så ekonomiskt gick det bra.

Fransmän och portugiser var beroende av vin och sprit, De fick väl sitt behov fyllt från Sydafrika, skulle jag tro. Någon av dem fick reda på hur stort vårt underhåll var per månad och lär ha uttalat sig: Min vinkonsumtion per månad går till lika mycket som som ni har levat på, en hel familj.

Vad värre var, det såg ut som om vi skulle bli utan medicin. Vi var beroende av vår dagliga dos kinin för att hålla malarian i styr. Kinin fick vi gratis av guvernementet, om det fanns något. Plötsligt fick vi ordentliga förråd av en sort vi aldrig träffat på förut, rosafärgade tabletter av okänd tillverkning. Så fick vi reda på, att det var krigsbyte från Italien, det var den tid italienarna hade blivit utdrivna ur Etiopien, och deras rika förråd av kinin hade fallit i de allierades händer.

I förbigående kan nämnas, att i Berberati fanns ett läger för tillfångatagna italienska officerare.

Våra svarta vänner berättade om den mat de här pojkar skulle överleva på. D.v.s. de flästa överlevde inte.

För att gå tillbaka till de första krigsåren, så var det för oss en kritisk tid när Sverige tillät tysk-transitotrafiken genom Sverige. Vi började betraktas som de allierades fiender. Vi visste ju inget om dessa förvecklingar, mer än vad vi hörde av fransmännen. Vi förstod att man hade koncentrationsläger i beredskap åt oss. Allt lugnade sig dock, och vi fick arbeta ostört.

På våren 1942 flyttades vi till Gamboula. Det var skönt. Där var bra klimat, och där växte en myckenhet av härlig frukt. Bra jordförhållanden för plantering av köksväxter, tomater, bönor, aubergin, vit-

kål. Morötter och rödbetor växte också, men det gick inte att få fram frö som blev något av. Man måste hålla sig till det som trivdes i tropikklimat. Jordnötter och sötpotatis och maniok trivdes också, och man fick lära sig att leva av landets produkter.

Vildhonung kom de svarta och sålde, den var stark och frän, men det gick bra som sötningsmedel i en del maträtter. Vi stekte i jordnötsolja, gjorde smör av jordnötter, kokade tvålvål av palmolja och caustik soda, som vi hade haft ett lager av i förråd.

Vi kokade välling av majs- och pisangmjöl, bakade bröd av maniok, och kokade kaffe av landets skörd.

Jag tänkte ibland: om det vore möjligt skulle jag byta ett kilo orostat afrikanskt kaffe mot samma mängd svensk potatis. Afrikakaffet var fränt, men man vande sig vid det, mycket berodde också på hur man lyckades med rostningen. När vi lyckades få tag på mjöl och skulle baka bröd, så måste man preparera jäst i flera dagar i förväg. Det var minsann ej att gå till affären och köpa ett paket när man behövde.

Småningom, när Amerika kom med i kriget, fick vi en del förnödenheter på underliga vägar.

Vår provins var med i krigsproduktionen, här odlades bomull och gummi m.m. Då måste också folk få något annat i utbyte. En familj av våra kamrater var stationerad i Berberati och hade god hand med myndigheter och europeiska affärsmän. Han kunde komma över saker, som var begärliga.

En gång fick han tag på en låda skurborstar. Jag fick tre av dem. Gissa om jag blev lycklig, vi hade en längre tid fått skura vårt omålade trävirke med en sorts fibergurka.

Vi kunde få torrmjöl från Sydafrika ibland, en säck mjöl någon gång från Australien, lite bomullstyng från Indien. En gång fick vi en burk margarin från Argentina, det smakade vedervärdigt.

Något som smörgås vande man sig av med. Jag kokade en sorts marmelad av mangofrukt, omogna, det påminde i smaken något om äppelmos. Ris kunde vi få köpa av inhemska odlare, det var dock bara någon gång per år, och svårigheten var att bevara det. Inom en kort tid kryllade det av mjölbaggare av olika slag.

Majs var ett bra födoämne, men man måste mala mjöl

för hand, med ett par flata stenar.---Det här låter exotiskt och intressant, när man läser det men ack, så enformigt det blev i längden. Det blev knappt om livsmedel för oss europeer, ty det blev så många om det lilla som fanns. När Frankrike ockuperades störtade folk ut till kolonien, alla som hade någon släkting eller bekant där förut.

De svarta drevs ut i krigsproduktionen, följaktligen blev det ej tid för dem att odla sina egna grödor. Det var vissa tider svårt att få tag på den maniok, som behövdes för stationens behov, åt arbetare och skolbarn.

Någon gång kunde vi få fisk från floden, och någon gång kött, när haussa, ett islamiskt folk, hade slaktat ett nöt. Enda utvägen vi hade att bevara något till påföljande veckor var att salta ned det hårt. Vi försökte hålla höns, för äggens skull, men det var svårt att skydda dem för vildkatten, som fanns över allt. Vi hade ju ej något vapen att jaga den med, och att få de svarta till hjälp med att sätta ut fällor gick absolut inte. Vildkatten var för dem en gudomlighet, som absolut ej fick röras. Det fanns gott om läcker fågel på savannen, även vildsvin, men vi hade som sagt inget att jaga med.

Vi levde i alla fall i lugn och ro, var och en hade sina sysslor och vi var lyckliga i vår lilla familj. Här på Gamboula fanns en liten vit flicka, Anita, och så småningom blev hon och Jan-Olov goda lekkamrater. De bästa kamraterna var nog i alla fall de talrika svarta småttingarna.

De vita barnen blev ett med de svarta, vad det gäller språk och delvis också tankesätt. Man blev ofta rättad av barnen: "Ni säger så och så, men-vi säger så här," och så fick man veta hur man egentligen skulle uttrycka sig. Aldrig kunde man lära sig så bra som barnen.

Med undantag av en allvarlig gulsot på hösten 1940 fick jag vara frisk under alla år. Några svåra sjukdomar drabbade oss ej under denna tid, Gösta hade en del kännning av sviter från första perioden, då han ådrog sig tropisk sömnsjuka.

Det här året 1942, blev en av våra äldre kamrater

allvarligt sjuk i sömnsjuka. Hon hade en tid arbetat på Bilolo, sömnsjukestationen, och tydliga tecken på försämrat hälsotillstånd visade sig nu. Hon fick all den behandling den franske läkaren kunde ge: en serie injektioner, men det var ej till fyllest. Hade hon kunnat få resa hem och fått adekvat behandling är det möjligt att hennes liv kunnat räddas. Rätt snart stod det klart att hon skulle bäddas i Afrikas jord. Hon placerades på Gamboula, då det ansågs att där fanns bästa klimatet. Sista månaderna hon levde blev tröstlöst påfrestande för oss alla. Hjärnan hos vår kamrat påverkades så att hon förlorade orientering i tid och rum, ungefär som en senildement åldring, trots att hon endast var 55 år.

Sjukdomen har sådana följder, i en del fall. Hon var mycket orolig om nätterna, kunde aldrig lämnas ensam nattetid. På dagarna sov hon ofta fridfullt.

Hade vi haft tillgång till något lugnande medel hade det underlättat situationen. Hon insomnade stilla i gryningen den 18 december 1942. Gösta hade någon tid innan ställt i ordning en kista, alla förstod vi ju vad som förestod. Hon lades i den, svept i sitt vackraste nattlinne, och hela dagen passerade våra svarta vänner tyst förbi den öppna kistan, innan hon i solnedgången sänktes i den med möda uppskottade graven.

Det var torrtid, och jorden var hård som sten. Det var en värdig och gripande sorgeakt, så helt olika de svartas ylande sorgelåt och ursinniga trummande vid gravarna.

Emma Svenssons mångåriga missions- och kulturgärning var avslutad.

Om några dagar var det jul, och jag minns jag upplevde julen lika festlig och glädjefull som alltid därute. Folk samlades i massor till helgens gudstjänster, vi försökte pynta våra hem på bästa sätt, med palmgran och sverigeljus, av vilka vi lyckligtvis haft med ett bra förråd vid utresan för fyra år sedan.

Både svarta och vita fick julgåvor i en eller annan form. Varje jul här i Sverige saknar jag jularna i Afrika, där var absolut fritt från den kommers och det tingel-tangel, som blivit våra julars avigsida.

Barnens glädje över de små hemmagjorda gåvorna var stor och äkta, ingen annan hade fått finare saker, ingen sorg över att man ej fått det man sett i ett skyltfönster och så hett åtrått.

Efter jul blev det konferens hos oss på Gamboula, då de flesta av kamraterna infann sig för att samråda om vårt gemensamma arbete under det kommande året. Vi var allt som allt åtta familjer med sammanlagt sex små barn, samt sju ensamstående. Sex av dem var damer, den sjunde en herre som farit ut, som han trott, några månader före sin fästmö, som skulle följa efter snarast möjligt. Så kom kriget, och han fick vänta förgäves. Hon kom så snart kriget var över.

Den här konferensen anordnade vi auktion på Emmas kvarvarande tillhörigheter. Det beslöts att behållningen av det skulle bli grundplåt till ett barnhem för övergivna svarta småttingar. (ett sådant kom också till stånd senare) Emmas linne- och gångkläder var begärliga ting för oss barnfamiljer. Här fanns material som kunde sys om till plagg åt både vita och svarta. Hennes triksånderkläder blev de skönaste barntröjor, ett par stickade ylletröjor, repades upp och stickades om, vi tänkte kanske särskilt på den hemresa, som vi alla hoppades erbjuda sig så småningom. Jag minns att auktionen inbringade en bra slant till det tänkta ändamålet. Det som var slitet i hennes linneförråd blev förbandsartiklar. Det började bli en svidande brist på sådant.

I förbigående kan nämnas, att sista tiden innan vi åter kunde få sändningar från Europa, fick man nöja sig att lägga en kompress närmast det öppna såret och sedan binda om med blad av någon sort.

Livet gick vidare, med avlägsna rykten då och då från stora vida världen. En gång per år försökte vi få semester genom att gästa varandra på de olika stationerna. För vår del for vi till Douaka-Bouar, där klimatet sommartid var friskt och skönt.

Där inträffade en händelse, när Jan-Olov var helt liten. En dag fick jag se att han hade underliga utslag på armarna. Det blev som en varig bula, och om någon dag såg jag till min förskräckelse ett litet svart huvud röra sig i mitten av bulan.

Småningom kröp där ut en mask, c:a 7-8 mm. lång. Det fanns många sådana bulor på hans små armar. Vi kontaktade alla tänkbara uppslagsverk över afrikanska parasiter. Småningom hittade vi i något franskt verk beskrivning på en insekt, Mangoflugan som lade sina ägg på ljusa ställen, särskilt ljust tyg. Nu förstod vi, att när barntvätten torkade i solen hade någon insekt passat på att lägga sina ägg där.

De fastnade sedan på huden och kläcktes under huden. Maskarna kröp ut, hålen läktes, men ärr kvarstod rätt länge. Detta hände oss bara en gång, jag hörde aldrig att någon annan råkade ut för något liknande. Eljest var det så bra att låta tvätt torka i det obarmhjärtiga solljuset, många bakterier av olika slag dödades i solen. Tvätten försiggick alltid vid någon bäck, där diverse andra plagg med diverse annan smuts tvättades.

Under senare delen av 1943 förstod jag till min obeskrivliga glädje att Jan-Olov skulle få syskon.

Jag minns en kväll i augusti det året. Det var fullmåne och så grannt det bara kan bli i tropikerna. Jag var ensam hemma på Gamboula med min då snart fyraårige son. De övriga hade farit in till Berberati, där fransmännen hade ställt till med något jippo för samla in pengar till något krigsändamål.

Man hade vädjat till de svenska damerna att bidra med något bakverk, som skulle kunna försäljas.

Svenskorna var kända för sina kakor, bakade av de underligaste ingredienser. Jag tror jag hade åstadkommit något, som skulle föreställa mjuk pepparkaka, bakad med vildhonung och några inhemska kryddor.

Alltnog, jag fröjdades över livet och det nya liv, som jag förstod tagit sin början, och åt min lille son och hans tillgivenhet, och jag tyckte jag kände mig fullständigt lycklig.

Det var söndagskväll, och man hörde det glada sorlet från de svartas hyddor, det var alltid något speciellt när det var fullmåne. Plötsligt får jag se, att månskivan ändrar färg och blir röd: fullständig månförmörkelse. Ingen av oss hade en aning om att den skulle komma, någon almanacka hade vi ju inte sett på flera år. Själva höll vi reda på när det var söndag och helgdag med hjälp av ett och an-

nat meddelande från myndigheterna. Så länge vi var kvar på Carnot hade Gösta försökt tillverka almanackor, men tryckpressen stod nu oanvänd kvar på Carnot, det fanns inte längre något papper att trycka något på.

Sorlet från de svartas eldar blev allt dovare, en förskrämd tystnad lägrade sig över hela området.

Jag tog min pojke med mig och gick och satte mig vid en eld i en klunga av våra svarta vänner. Med hjälp av ett par apelsiner försökte jag förklara fenomenet, att det var inget att vara rädd för.

Småningom upplevde vi hänförelsen i att se människor träda fram ur dunklet och bli sig lik igen.

Om en stund var glädjesorlet sig likt igen, jag tog min pojke och gick hem. Vid det här laget halvsov han.

Även nästa konferens, 1944, var på Gamboula, liksom 1945. Vi hade bästa platsen för den. På något sätt fick vi ihop mat till dem som kom, och det var roligt att samlas.

Nu var Amerika med i kriget, och det innebar att det kom en del förnödenheter därifrån. Bl.a. hade amerikanska damer tillverkat babypaket, en uppsättning underbara små kläder. Jag lyckades få köpa ett paket av någon depå, med tanke på den väntade lille.

Jag tror vi fick köpa tvål också, och, vad lycka! en och annan mjölsäck med riktigt vetemjöl.

Den 16 februari 1944 föddes våra tvillingar, ett par underbara små pyren. Deras födelse blev ganska dramatisk, men som det väl inte intresserar annat än fackfolk att läsa om detta, skriver jag om det på en särskild bilaga. Bara ett barn var väntat, nu gällde det att få fatt i förnödenheter till ett till. Jag lyckades efter en del tjat få tag i ännu en babyutrustning från amerikaförrådet.

Det lär skall ha varit Röda korsets sak att dela ut dem, men det var nog rätt många privata intressen med i spelet. En dam, en av våra franska vänner, uttryckte saken så: Det försiggick ett enormt slöseri med gåvorna. Jag fick i alla fall tag i en rosafärgad babydress, så en av de små pojkarna fick agera flicka. Blöjor kunde vi tvätta varje dag, de torkade kvickt i solen, någon kyla att tala om fanns ju inte, och allt gick bra.

En barnvagn, använd i tur och ordning på alla stationerna allt efter behov, stod färdig och väntade.

Där placerades de små livens skafötters den första tiden, tills pappa hann tillverka en tvillingsäng.

Värre var det med maten, när inte mammans produktion längre ville räckta att föda två små krabater, och napp fanns ju inte, inte heller någon lämplig barnmat. Jag fick börja experimentera med välling, kokt på kondenserad mjölk och majsmjöl. försiktigt, till att börja med, öste jag i dem med en sked.

Det gick bra, ungarna verkade mer nöjda och växte, ---men vad tidsödande det var! Rätt snart fick de börja med mosade bananer, och sedan andra frukter, och sen så småningom spenat av en inhemsk plant. Jag kände ofta ont samvete den tiden för att jag så lite kunde uträtta av vårt gemensamma missionsarbete. Sakta, sakta gick det upp för mig att just den gärning jag nu utförde var den för mig tillrättlagda.

Frågan om tvillingfödelse hade alltid varit ett problem i vår provins av Afrika. Föreställningen var den, att den ena tvillingen måste ha en ond ande till far, ingen man kunde samtidigt avla två barn.

Barnet till den onde anden kunde ej få leva, då skulle den så småningom döda modern. Man kunde ej veta, vilket av barnen, som var det naturliga och vilket som var förtrollat. Alltså måste man döda båda barnen. Man kunde i vissa fall rädda dem med en hel del kostsamma besvärjelser och magi, men det var en högst omständlig historia. Naturligtvis hade vi gjort allt för att söka ta den här föreställningen ur folkets medvetande, ingen lyssnade.

Så föddes här, mitt ibland dem, ett par tvillingar, friska och livskraftiga, växte och utvecklades helt normalt utan några riter ceremonier, utan att de bars fram i kyrkan och välsignades av hela den andäktiga menigheten. Vi baptister döper ej våra spädbarn, det kommer senare, när barnen själva kan avgöra frågan, men våra barn välsignas i församlingens mitt.

Alltså blev våra små ett levande bevis för tvillingars rätt att leva och överleva.

Gissa om jag var glad när jag till slut begrep,

att även att vara tvillingmamma var av missionell och kulturell betydelse. Missionen har anklagats för att förstöra landets egen kultur, och det torde ligga en viss sanning i att man åtminstone på vår tid ej hade tillräcklig känsla för den nationella, speciella kulturen, men när kulturen är grym och uppbyggd på hävdvunna, omänskliga seder, då är det nog ej så stor förlust att den måste förändras. Detta kan dock omöjligt ske, om det ej liksom växer fram inifrån. Den förändringen går långsamt.

Jan-Olov var mäktigt stolt över sina små bröder. Hans lekkamrat Anita hade en lillebror, Jan-Olov hade känt sig missgynnad, och nu hade han med sig fått två stycken. Alla gladdes med oss. Våra barn hade förmånen att växa i en atmosfär av kärlek.

Överallt omgavs de av kärlek. Till barnflicka åt de båda små, när jag så småningom återupptog mitt arbete bland de svarta barnen, anställde jag kockens hustru. Hon hade själv haft flera misslyckade graviditeter, men ej lyckats få något levande barn, och hon gav nu de här vita små av all sin obrukade moderlighet. När de började resa sig i vagnen kom hon en dag och förklarade: Nu måste du ge mig någon som hjälper mig, för nu kan den ena ramla i golvet medan jag sköter om den andra.

Hon fick en äldre skolflicka till hjälp. Ännu en avlagd barnvagn hade raggats upp efter någon, som växt ur den. När det var dags för att ungarna skulle haft sittvagn, efter våra begrepp, då bars de omkring på höften, enligt urgammal sed.

Allt var frid och fröjd. Jan-Olov var vid det här laget ute på egna, spännande äventyr. En dag saknades han vid matbordet. Jag gav mig ut att söka. Bakom boyarnas hus fann jag honom, upphängd på höften på en grabb, som inte var särskilt mycket större än han själv. En skara halvväxta svarta kamrater höll på att hetsa en stor orm, som sökte ett kryphål att komma undan. Det var svårt, ty en ansvällning på ormkroppen strax nedanför huvudet utvisade ett nyss svält byte, förmodligen en råtta el. dyl. Jag tog min son och gick hem, men det var ej populärt. Man kunde se honom sitta på mark-

en tillsammans med tre, fyra jämnåriga, och andäktigt meta myror. Det gick så till, att ett grässtrå stacks ned i ett myrhål i marken, när strået drogs upp hade några myror, vita och feta, sådana som lever i jorden och aldrig visar sig ovan jord, något slag av termiter, klängt sig fast vid strået. De sveptes begärligt levande in i de svartas gap.

Jan-Olov påstår att han själv ej åt dem, skulle han så ha gjort hade han nog ej tagit skada.

Visst fanns det faror överallt i gräset, ormar och skorpioner och annat, men ingen råkade ut för något farligt. Man orkade ej ständigt tänka på, vad barnen kunde råka ut för. Man fick anförtro dem i Guds händer, och sedan vara trygg därvid.

En sak oroade mig, när det gällde de minsta. Det ansågs, att 90 procent av den infödda befolkningen hade eller hade haft någon form av könssjukdom. Detta gissel hade kommit före de vitas tid, genom kringvandrande arabfolk. Vi hade mycket funderat på hur det stod till med Kateline, kockens hustru, vår barnflicka. Hon kunde tydligen ej få några barn, hon var ej steril, hon blev gravid, men kunde ej föda levande barn. Detta var en stor tragedi i det äktenskapet. All anledning fanns att förmoda, att hon genom någon venerisk sjukdom hade förändringar i underlivet. Så ställde sig frågan: hur pass levande är i så fall den här sjukdomen. För att få visshet lyckades jag övertala henne att följa med till Berberati för att bli undersökt av den franske läkaren, en mycket vänlig och sympatisk person. Hon vägrade först, hon berättade hur kvinnorna blev behandlade av de svarta sjukvårdarna. Jag lovade att inte vika från hennes sida, och att ingen svart skulle få undersöka henne. Då följde hon med.

Jag klargjorde för läkaren, att hon vårdade våra barn, och jag ville ha garanti för att hon ej var smittobärare. Han undersökte henne omsorgsfullt, konstaterade att hon hade underlivsorganen deformerade av någon sjukdom, så hon var oförmögen att föda barn, men allt var utläkt och hon var absolut ingen smittorisk. Vår kära, kära Kateline.

Jag tyckte så mycket om hennes självkänsla, hon hade ej det underdåniga sättet, som de flesta

svarta på den tiden visade mot de vita. Hon kunde ge mig en ordentlig skrapa, när hon tyckte jag burit mig dumt åt. En gång uppstod ett missförstånd oss emellan, men det reddes ut efter ett par dagar.

Genom samspråk med henne lärde jag mig åtskilligt om den svarta kvinnans situation. Vår tids korttidsarbetare i all ära, de utför en välsignad gärning, men den djupare inblicken i folkets själ får de aldrig. Det var vår vinst av de här åren av isolering bland dem.

De av kamraterna, som sedan hade förmånen att återvända till dem har säkert haft en ovärderlig nytta av den tidens erfarenheter.

Gambiso, Katelines make, är värd ett särskilt kapitel. Vi fick överta honom, när Eckervalls reste hem, han var helt underbar. Snäll och pålitlig, absolut ärlig, och otroligt skicklig i att sköta husliga syslor. Han kunde inte läsa eller skriva, men vad han lärt sig i matlagning under Madame Eva Eckervall, det kunde han.

Kom en billast med genomresande, som skulle ha mat på ett eller annat sätt, aldrig blev han rådlös. Han organiserade sitt och andras arbete, hivade ut våra ungar ur köket om de var i vägen och lagade så allt klaffade. När vi sedan fick börja hitta på nya maträtter, allt eftersom råvarubristen infann sig, så hjälptes vi åt, han och jag. Hade jag glömt mina nycklar i skafferidörren, så kunde han komma och med eftertryck lägga dem framför mig. Få människor har ingivit mig en sådan känsla av trygghet. Det var en tragedi att han ej fick några barn, och det orsakade slitningar i äktenskapet, allra helst som Kateline rakt inte lät sig behandlas hur som helst.

Vi hörde berättas, när vi sedan hade kommit hem, att det hade blivit en brytning mellan makarna, och hon hade lämnat honom och gått till en annan man, som hade flera hustrur. Denne misshandlade henne en gång så svårt att hon dog. Antagligen var hon inte tillräckligt underdånig.

Gambiso fann en annan hustru och fick barn med henne, till sin stora glädje.

Gamboula var en liten värld för sig. Staten hade upplåtit en viss jordareal mot att missionens arbetare förband sig att producera något, som kunde bli

till nytta för framtida export. Det kunde gälla kaffe, oljepalmer, bomull eller något annat. På Gambo-ula blev det kaffe, likaså på Bania, på Carnot planterades grape-frukt-. De här bestämmelserna hade upphört att fungera vid det här laget, och vi vårdade ej kaffet, det var ej lönsamt. Däremot växte bananer mycket bra, ananas likaså, och maniok.

Där fanns ett skjul för snickeri, en tegelugn, ett litet förlossningshem med två bäddar, en liten sjukvårdsklinik för behandling av huvudsakligast skabb, sår och inälvsmask. Vi försökte hålla det i gång, trots att bristen på medicin, förbandsmaterial etc. till slut blev nästan total.

Så fanns franskskolan, evangelistskolan, flickhemmet med den undervisning, som hörde till den, systerkurser med evangelisthustrurna o.s.v.

I allt detta tjat om allt vi saknade så måste jag nämna, att allt toalettpapper var slut. Vi fick leta fram gamla årgångar av Missionsbaneret, vårt missionssällskaps tidning. Alla tidningar lästes först på nytt, sedan användes de till att laga skolböcker med och till toalettpapper.

Då och då var vår bil i gångbart skick. Det var en s.k. camionette, d.v.s. en mycket liten lastbil. Gösta hade synnerligen god nytta av sin kunnighet i bilreparationer. Då och då fick vi också köpa några dunkar bensin, likaså lysfotogen. Det var en välsignelse att ha en missionstation i Berberati, och en mycket god representant för missionen. Kom det en varutransport, så fick han på något sätt reda på det, han var vän med både vita och svarta, fransmän och portugiser och halvblod. Så distribuerade han de åtrådade varorna till oss kamrater på de olika stationerna.

Vi levde lugnt och lyckligt, men tröttheten började göra sig gällande. Tiden för en normal period var ju för länge sedan passerad. Några av kamraterna for på semester till bergen i Camerun. Några for den långa vägen till Sydafrika. Vi med våra små barn och skraltiga bil kunde ej komma särskilt långt.

Det var att hoppas och bida att möjligheter till hemresa skulle öppna sig till sist.

Frankrike var befriat, det började dugga en och an-

nan tidning hemifrån, och ett och annat brev.

Det började ryktas att en grupp kamrater skulle komma från Sverige till vår undsättning. Jag vågade försöket att sända brev hem till de mina med bön om skor och strumpor till våra barn, med tanke på hemresa, sådant fanns ju inte alls, vi äldre samt Jan-Olov gick i infödingetofflor, till de små sydde jag små skor av tyg. Jag fann en liten sko häromdagen i en låda, jag har sparat den som ett minne.

En dag i maj 1945 höjdes jubelrop: bud hade anlät från Berberati, kriget var slut. I juni kom en kontingent på nio missionärer, alla med flerårig tjänst därute bakom sig. De hade varit hemresta på semester när kriget bröt ut och hela tiden längtat efter att få återvända. De hade påbörjat resan före krigsslutet, gått med en s.k. lejdbåt till Portugal och efter mycket besvär hittat en skorv, som tog dem vidare till Afrika.

Man kan nog föreställa sig att de var välkomna. De medförde förnödenheter av olika slag, från min syster de begärda skorna med många hälsningar hemifrån. Det packades upp medicin och förbandsartiklar, torrjäst och kryddor, tidskrifter och böcker. Vi var ju totalt utsvultna på allt vad kultur hette, våra grammofonskivor hade dött av fukt för flera år sedan.

Nu gällde det att finna vägar att fara över haven. Somliga av kamraterna reste ned till Brazzaville för att den vägen söka ta sig hem. Det fanns ju *ej* transportmedel. De flesta fartyg, däribland "Wahehe", låg på havets botten. Så var det så mycket folk, som skulle hem till Europa. Var finna transportmöjligheter för oss alla? Flyg fick bara den fara som var dödssjuk eller tillhörde diplomatiska kåren. Inget var aktuellt i vårt fall.

Så gällde det att skapa till kläder för ett annat klimat. Vi föräldrar hade ju magasinerat det vi reste ut i för sju år sedan. Men barnen! En portugisisk affärsman hjälpte oss.

I Amerika hade det tydligen varit insamlingar av kläder för de krigshärjade länderna. Åtskilliga buntar gamla kläder letade sig ut till Afrika. När det skulle komma en sändning till den lilla infö-

dingshopen i Gamboulabyn, sände vår vän portugisen bud till mig att komma först och välja. Jag kan än känna den pirrande spänningen när repen om klädbunten kapades, och isär flög en mångfald högst varierande plagg. Där fanns balklänningar, vinterulstrar, jacketter, vanliga klänningar, kostymer för korpulenta amerikanska gentleman o.s.v. Man fick ge sig i lumphögen och välja det man såg var användbart, betala en mindre summa, skynda sig hem, sprätta sönder, tvätta, pressa och sy om.

Jag hade blivit rätt skicklig i att få till nätta barnkläder av gamla plagg. Jag hade en bra Singer symaskin, medförd från Sverige.

Efter en sådan sändning kunde man få se en svart herre skrudad i en tjock, alldeles för stor vinteröverrock, en annan iförd en bonjour, en tredje en väst till sitt höftskynke, en svart dam iförd en balklänning svepande om benen o.s.v. Det kanske inte var vad givarna hade menat, men nog kom plaggen oss till nytta.

Allteftersom tiden led förstod vi, att vi nog ej skulle komma hem medan det var något av sommar kvar hemma. Jag sydde vantar åt barnen av något gammalt plagg, de tittade på de underliga plaggen med största förundran. Aldrig hade de sett någon ha tyg på händerna. Mössor och tröjor hade jag stickat av "upprepegarn", och det gick bra. Så gällde det att ha ett skapligt förråd av lätta kläder, vi visste ju ej hur länge vi skulle få vänta vid kusten, ej heller om vi skulle få möjlighet att tvätta något.

Det spreds ett rykte, att fransmännen satt en stor båt i trafik runt Afrikas kust för att samla ihop alla, som behövde transport hem. Det skulle vara en uråldrig, stor passagerarbåt som legat upplagd en tid, men som reparerats upp under kriget och varit i tjänst som trupptransportfartyg.

Nu meddelade myndigheterna, att vi hade utsikter att få följa med den till Marseille, om vi tog oss ned till Douala. Vi beslöt att våga försöket, vi och ännu två barnfamiljer samt två ensamstående damer.

En av de nyutkomna kamraterna skulle följa med oss med något fordon, jag minns ej av vad slag. När vi kom till Yaounde sökte vi husrum hos de där statio-

nerade amerikanska missionärerna, medan ett par stycken for med tåget till Douala för att undersöka hotellmöjligheter o.s.v. De återkom efter några dagar med beskedet att det nog skulle ordna sig, hur det skulle bli med båtlägenhet blev en senare fråga. Alltså tog vi tåget ned till Douala, men dessförinnan måste vi skiljas från vår älskade Gambiso, som följt oss till Yaounde. Det var svårt för både honom och oss.

I Douala fick vi ett ytterst skrabbigt rum med utgång direkt till bakgården, bra för oss med våra små. Nu började sökandet efter båtlägenhet. Rätt snart ordnades det för våra kamrater, en familj med två barn samt de båda damerna fick fara med en båt destinerad Marseille. Den andra familjen med två barn fick plats på en norsk båt med destination Belgien. På vår bön att få följa med, vi också, svarade den norske kaptenen att han hade en hytt åt oss, men tyvärr ej proviant, utan att ännu fler passagerare skulle inkräkta på besättningens ransoner. Det skulle orsaka missnöje bland manskapet.

Alltså stod vi på kajen och vinkade av våra kamrater, nu var det bara vi kvar.

Angående den stora båten, som skulle lägga till ute till havs, emedan den var för djupgående för att komma in i hamnen. Vi hade hört skräckinjagande berättelser om förhållandena ombord. Lastrummen var fyllda av slafar, familjerna delade, ty män och kvinnor var separerade, vattnet var ransonerat, de sanitära anordningarna under all kritik. Jag fick absolut klart för mig, att vi måste nobba den här möjligheten, jag skulle ej orka med en färd med den båten. Det visade sig sedan att vi gjorde rätt.

En av våra kamrater, som tidigare farit ned till Brazzaville för att den vägen finna väg hem, hon var just ombord på den här båten. Hon orkade ej uthärda i lastrummet utan tillbringade de flesta nätterna sittande i en stol på däck. De som kom till Europa via Marseille hade att fara tvärs genom Frankrike i öppna järnvägsvagnar, utan uppvärmning, i början av december. Alla kom dock hem med livet i behåll, efter skiftande äventyr.

Nu var vi ensamma kvar. På hotellet sågs vi med

oblida ögon, ty vi besökte ej baren och knappast matsalen heller. Vi betalade endast för rummet och där förde vi en olaglig tillvaro, ur hotellvärdinnans synpunkt. Vi hade medfört vårt fältkök, ett litet fotogenkök, en kastrull och ett par tallrikar och bestick. Frukost och kväll lagade vi på rummet, vi hade ej begärt tillstånd av hotelledningen, det aktade vi oss för, det hade omedelbart inneburit avslag. Torrmjök, vetemjöl, ris, bröd och frukt fanns att köpa i affärerna, ävenså ej behandlad kakao från landets odlingar. I tidig morgon kokade vi välling i vår kastrull. Mjölet innehöll en del maskar, hemma på stationen siktade vi allt mjöl före användning, här hade vi ingen sikt, maskarna flöt upp, sedan de var kokta. Sen var det bara att skumma bort dem.

Vi åt i skift på våra två tallrikar. Till kvällen drack vi kakao till bröd och bananer. Middagen åt Gösta inne i matsalen, vi beställde tre portioner till barnen, det räckte till mig också. Det fick vi oss tillburet till rummet. Disk och tvätt fick skötas före kl. 8.00 på morgonen, sedan stängdes vattnet av. Tvättstället var disk-tvätt-och badbalja.

Vi kunde skicka tvätt genom hotellets försorg, men vi hade begränsad reskassa och inga bankförbindelser här i Cameroun. Inköp från torget av vårt behov av bröd och frukt skötte Gösta tidigt på morgonen, innan någon av hotelledningen var vaken och kunde observera oss. Kaffe fanns att köpa, rostat, men omalet. Vi hade ingen möjlighet att mala något, en glasbutelj, som innehållit saft hade vi, men inget papper eller tidning att breda ut kaffet på, så det kunde krossas. Jag försökte koka på hela bönor, men det gick inget vidare.

Varje eftermiddag gick vi utåt havet för att spana efter någon båt. Det var spännande att se fartygsrök sticka upp vid horisonten. Kanske---kanske? Det kunde vara en obeskrivligt skraltig grek, en argentinare på väg till Sydafrika eller dylikt.

I hamnen låg en stor, grå, snygg båt, Calgary av Liverpool. Vi hade hört att den var på hemväg och hade naturligtvis hört oss för om vi ej skulle kun-

na få följa med. "Tyvärr omöjligt" var svaret. Denna stora gråmålade engelska lastbåt tedde sig för mig som det tillstängda paradiset.

Så plötsligt en dag blev Gösta kallad av den lokala representanten för rederiet. Det kanske kunde finnas utsikter att vi skulle få följa med Calgary. Men villkoret var, att våra ungar ej förde något oväsen, ty vår tilltänkta hytt låg i befälets avdelning, och de som haft nattvakten måste sova på dagen. Gösta lovade och försäkrade, att barnen ej förde oväsen. Han berättade sedan att han tänkte sig saken så: är vi väl till havs kan de ju inte kasta oss i sjön. Nu var våra barn ej bråkiga, ingen har skrikit på nätterna, men barn för ju alltid lite ljud eller oljud, beroende på hur man ser det.

Så beklagade kaptenen att det ej fanns något säkert promenaddäck, där vi kunde släppa löst ett barn. Det var en lastbåt med bara ett vanligt räcke runt relingen. Vi måste vara införstådda med att vi måste passa barnen varje stund.

Vi var naturligtvis överlyckliga. Vi beräknades komma till Liverpool i början av december, sedan skulle vi kanske finna någon utväg att komma hem till jul. En dag och en bit i taget. Calgary skulle fortsätta en bit neråt kusten innan hon vände och for mot norr, så vi hade ännu 10-12 dagar på vårt kära hotell, innan det skulle bära av hemåt. Nu var det i alla fall ej svårt att vänta.

När tiden för avfärden kom fick vi gå med en liten båt ut till havs och äntra ombord på Calgary.

Vi installerades i en tom, rymlig hytt, avsedd för kadetter under utbildning. Den här hytten blev nu vårt hem för fyra veckor. Vi trivdes gott, fick riklig om än enkel kost och vänligt bemötande. Vi hade bekymrat oss för det här med att passa barnen i varje stund, visserligen måste vi ha dem i sele som andra små hundar, när vi var på däck. Jag hade sytt selar till dem före avresan. Tvillingarna var nu ett år och tio månader och synnerligen rörliga. Men vi fick hjälp med att se till dem från synnerligen oväntat håll.

När Calgary på våren 1945, före krigsslutet, löpte ut från Liverpool, var den bestyckad med luft-

värnskanon(från Bofors). Med följde tre mannar att manövrera den här pjäsen, om det skulle behövas. Så var kriget till slut över, ingen behövde sköta kano- nen, men de därtill avdelade soldaterna var nu fång- na ombord på fartyget, de kunde ej finna möjligheter att komma hem till England utan fick en gratisresa i sakta mak till Kanada, neråt Sydamerika, över till Afrika, och först nu var de på väg hem. De hade en behaglig, men enahanda tillvaro, komplett sysslo- lösa. Nu kom det plötsligt tre små barn, och dessa små barn blev föremål för allas intresse.

När de släpptes ut ur vår hytt på morgonen, nymor- nade och fräscha, stod en rad karlar, yngre och äl- dre, i rad för att ta hand om dem. De av besätt- ningen, som hade frivakt, var också med i den upp- vaktande skaran. Sen försvann ungarna någonstans i fartygets innandömen, jag vet ej vart, I sinom tid kom de tillbaka, smutsiga, kladdiga och obeskriv- ligt lyckliga. Det såg ut, som om de varit i omedel- bar närhet av kolboxarna. För första gången i sitt liv hade de stiftat bekantskap med godis, karamell- er inköpta i Kanada eller annorstädes.

Jag var förtvivlad över nedsolkade kläder, jag hade ju så få möjligheter att hålla dem snygga, men vi hade ej hjärta förstöra den ömsesidiga glädjen.

För oss gällde det att försöka plocka fram engel- skan, gömd under lager av andra språk. Jan-Olov an- vände trygg sin gbaya, och var nog lite förvånad ö- ver att ej folk kunde förstå ett så naturligt språk.

Han kunde i alla fall utan fara säga sin upprök- tiga mening om allt han såg omkring sig, uppskattan- de eller motsatsen. Det var svårt att sysselsätta honom, vi hade ju inget som helst material för ho- nom att syssla med. Jag längtade förtvivlat efter en bilderbok eller papper och färgpennor, men allt måste gå.

Småningom blev dagarna kortare och kyligare, och våra vinterkläder letades fram. I övrigt slapp vi stormar på den här resan. När vi gick in till Liver- pool blåste det friskt, men då var vi i lä av Ir- land, så jag minns ej vi hade ont av någon sjögång.

Nu gällde det att få tak över huvudet. Något ho- tellrum fanns ej att tillgå, allt var reserverat för hemvändande soldater.

Vi hade i Douala fått en adress, dit vi skulle kunna få vända oss. Den visade sig ej existera. Vår rådvillhet var sannerligen stor. Till slut fick vi följa med en irländsk missionär, som varit med på samma båt från Douala. Han tog oss med till sin bibelskola, i Birkenhead tvärs över floden. Där hade han fått sin utbildning, och där fick vi husrum tills vidare.

Det var nu isande storm från Atlanten, vårt rum var iskallt med gardiner, som fladdrade för luftdraget. En gasspis fanns i en del av rummet, den matades med pennyslantar medelst ett automatsystem.

Vår vän irlandsmissionären begav sig ut att växla till sig pennyslantar, och så satt vi då där, stora och små, och försökte värma oss vid gaslågan. Så snart som möjligt kröp vi till sängs i de två sängarna och försökte värma varandra.

Nu började civilisationens avigsidor. Våra klockor hade stannat för årtal sedan. I Afrika gjorde vi som de svarta: följde solens gång. Här hade vi order infinna oss till frukost ett visst klockslag nästa morgon. Men vem visste vad klockan var! Här var ju mörkt nästan dygnet runt. Jag med mina barn kom för sent till matbordet och blev sedan serverad separat i ett annat rum. Här rådde sträng ordning. Gösta fick mat någon annanstans, i herrarnas matsal. Men mat fick vi, trots knappheten i England.

Vi fick flödande snuva, alla fem, vi mötte en ny bakterieflora och var ovana vid klimatet. Var ta näsdukar? Inget fanns att köpa utan textilkuponger, och sådana fick vi ju inga. När jag någon gång här i Sverige berättat om vårt dilemma har det hänt att folk sagt: men ni kunde väl ha köpt pappersnäsdukar! Var hitta sådana? På toaletterna fick vi använda små, små bitar av de dagliga, minimala tidningar som kom ut. I övrigt såg vi ej till något i pappersväg.

Men hur besvärligt vi än hade, så tänkte jag på alla de tusen mödrar med sina barn, som runt om i Europa var på flykt, frysande och svältande och utan hemland. Vi hade ju i alla fall hemland och trygga förhållanden i hemlandet, om vi bara kunde ta oss dit: Jag fick söka reda på våra undanpackade smutsiga underkläder och använda dem som näsdukar.

Genom konsulatets försorg fick vi efter några dagar tag på en engelsk familj, som tog emot oss i sitt hem. Mot en särskild avgift fick vi en koleld i den öppna spisen, och vår lycka var stor. Mat fick vi också, i köket i källarvåningen, i sällskap med en långsvansad apa, som ogenerat rörde sig bland tallrikarna på bordet. Men värdinnan var vänlig, även hennes man, som arbetade i dockorna.

Vi hade fått reda på, att det hade ordnats med julbåt till Sverige, den första på sju år. Vi skulle få följa med den hem till Göteborg. Den skulle avgå från Hull, dit gick det tåg. Nu fick vi stanna kvar hos den här vänliga familjen tills det var tid att avresa. Pengar hade vi fått från Sverige, via konsulatet. Allt ordnade sig.

Jag hade haft barnen med i ett varuhus och hittat en sats modell-lera åt Jan-Olov. Nu var han sysselsatt, timme efter timme satt han vid vår plåtkoffert och gjorde underbara figurer. Åt de små fann vi ett par träleksaker. En mössa hittade jag också åt Jan-Olov, det var ej modernt då att killar gick i stickade mössor. England skyltade jul, i all sin fattigdom. Det var fred!

När dagen var inne for vi till Hull och trodde vi skulle få gå ombord genast. Men nix. Suecia, så hette båten, hade just kommit från Cuxhafen med last av soldater, och nu skulle den städas och göras i ordning för att på ett värdigt sätt ta emot de hemvändande svenskarna. Vi fick tillbringa väntetiden i ett hamnskjul, där barnen i alla fall hade full rörelsefrihet.

Äntligen, framåt kvällen lades landgången ut och vi fick gå ombord, som första passagerare. Vi kom ned i en korridor med hytter på båda sidor. Och vilket överväldigande intryck! Rent och skinande blankt och luxuöst så det sved i ögonen. Dörrarna till alla hytter stod öppna, ungarna var vilda av förtjusning, sprang ut och in i hytterna och kom dragande med vad löst de kom över: pottor, spykoppar, glas --- Jag hade ett omöjligt besvär med att söka återställa vad de knyckt i de olika hytterna. Jag försökte låsa in dem i vår hytt, så blev ett sånt tjut och ylande, att jag fruktade bli misstänkt barnmisshan-

del. Gösta var kvar på däck för att ordna med formaliteter och se till att våra förnödenheter var med. Jan-Olov var hos honom.

Småningom droppade fler passagerare ned till sina hytter, och det blev svårare för barnen att husera som de ville. Jag och barnen, de små, hade en hytt, Gösta och Jan-Olov en liknande bredvid oss.

Innan vi den kvällen gick till vila hann jag bli förstummad vid åsynen av det julbord, som dukats upp i Suecias matsal! Hade då Sverige inte alls haft någon känning av matbristen runt om i världen!

Så snart vi kom ut på Nordsjön gick sjön hög, och jag råkade förstås i ett ömkligt tillstånd. Jag och barnen låg till sängs påföljande dag, Gösta var på benen, åt själv och skaffade mat till dem av oss, som kunde äta. Uppe på däck hörde han berättas, att i gryningen hade Suecia passerat förbi en flytande mina utan att skadas. Efteråt, en halvtimme senare, hade ett lastfartyg passerat samma plats, och blivit minsprängt. Man förklarade saken så, att Suecia hade god fart och skarp stäv och plöjde undan den drivande minan. Lastfartyget gick långsammare och hade trubbig stäv, och så var det hänt.

Vi kunde ej gå rakt på Göteborg, en rädda upp mot norska kusten var minsvept, och där fick vi gå, och sedan ned mot bohusländska kusten, Det tog sin tid, men allt gick utan förvecklingar.

Vid Vinga kom journalisterna samt passkontroll och polismyndigheter. Plötsligt var det fullt av dem, frågande och skrivande. Jag höll på att klä på mina barn och göra oss i ordning för landstigning och hann ej svara på alla frågor. Jan-Olov förstod alla frågor och svarade glatt och villigt på allt, ---- på gbaya. Nästa dag stod att läsa i Göteborgsposten, under en stor bild av oss: sexåringen i mitten, kan ej ett ord svenska.

Vi närmade oss land i vinterkvällen till en stad av ljus! Hamnskjulet vid Stigbergskajen strålade av ljus och julgranar. En musikkår från Frälsningsarmén hälsade oss välkomna hem. Det var några representanter från "Armén" som varit isolerade på Java, som nu var med på båten, f.ö. svenskar från jordens alla hörn, som lyckats ta sig till England och nu kom hem.

Vänner i Göteborg mötte oss och skaffade en taxi till ett i förväg beställt hotellrum. När vi satt i bilen, på väg genom den upplysta staden, satt Jan-Olov alldeles tyst och glodde ut genom bilrutorna. Till slut sa han: Mamma, något sånt här har vi svarta aldrig sett!

Vi stannade några dagar i Göteborg för att skaffa oss var sin klocka, laga tänder och skaffa kläder. Sedan fortsatte vi hem till Åsbro, till de våra.

Då hade vi varit på resa i, på dagen tre månader. Det var sju år och sex veckor sedan vi sist såg våra kära.

När jag nu i minnet gått igenom de åren och försökt återge en del minnen, så har nostalgien velat gripa mig. Vad jag saknar våra svarta vänner!

Men jag skulle ej nu vilja återvända dit. Man skulle ej känna igen sig. Tiderna har förändrats.

Men jag har velat ge barn och barnbarn en liten glimt av våra erfarenheter, unika i en unik tid.

Örebro i april 1986

Farmor Karin

LARS OLOF BERG
STADSVÄGEN 5
700 68 ÖREBRO-SWEDEN

STRÖDDA MINNEN FRÅN VÅRA ÅR I AFRIKA.

1948--1977